

Examinationer och regioner

Reformer och tendenser kring musiker till kyrka och skola, med Lund som exempel

Jonas Lundblad

Kungliga Musikaliska Akademiens protokoll utgör en mer fängslande läsning än vad namnet kan antyda. Under hela 1800-talet och långt in på 1900-talet handlägger Akademiens styrelse hela bredden av aktuella frågor i det svenska musiklivet, från ett nationellt myndighetsperspektiv. Ärendena och handlingarna till dessa är ofta påtagligt vardagliga och personliga. Det gäller inte minst frågor kring examinationer av olika slags musiker, ett område som Akademiens ledning värderade högt inom ramen för sitt reformarbete inom musiklivet. Skrivelser och rapporter kring genomförda prov löper som en röd tråd genom protokollen. Både korrespondens och bitvis detaljrika omdömen om kandidaters förtjänster och svagheter ger konkreta inblickar i hur musikeryrken utvecklades, samt i hur ordningar för examinationer bidrog till att forma århundradets professionalisering inom musiklivet.

Musikaliska Akademiens examinationer under 1800-talet har inte utforskats i någon större utsträckning.¹ Det kan bero på att de särskilt under århundradets första hälft var inriktade mot musiker i kyrka och skola, yrkesroller som ofta faller utanför ramen då framväxten av ett modernt och självständigt musikliv skildras. Under

¹ Det stora undantaget är den vällovliga, men begreppsligt bitvis otydliga och ej alltid transparent redovisade, undersökningen i Bengt Ahlbeck, *Musikutbildning och examination vid Kungl. Musikaliska akademien under "Pehr Frigel-epoken", 1796–1842* (lic., Härnösand: Mitthögskolan, Institutionen för kultur och humaniora, 1994). Examinationer har även berörts då Musikaliska Akademiens historia har tecknats, se vidare referenser till sådana texter genom artikeln.

senare tid har istället framväxten av ännu levande institutioner i de största städernas självständiga musikliv tilldragit sig vetenskapligt intresse.² Trots betydande olikheter mellan dessa städer och musiklivets förutsättningar i andra regioner och lokalsamhällen finns dock ett gemensamt drag: Många musikaliska ledargestalter under 1800-talet var professionella mångsysslare. De verkade inom en rad olika institutioner och band så i sin egen person och gärning samman musiklivets olika grenar. Tjänster som kyrkomusiker och musiklärare på olika nivåer utgjorde särskilt i mindre resursstarka sammanhang en självklar yrkesmässig bas för sådana ledare.

Anställningar i kyrka och skola utgjorde sedan tidigare en traditionell institutionell grund för ledande aktörer i musiklivet och fortsatte göra det även under 1800-talets gång. Nya ordningar för examinationer av musiker till dessa institutioner under århundradet bidrog till att befästa och utveckla deras yrkesidentiteter. Det här kapitlet handlar dock inte i första hand om dessa yrkens förändring i sig, ej heller om Musikaliska Akademien, och det ger ingen översikt över musiklivet runtom i landet. Fokus riktas istället mot hur examinationerna präglade synen på regioner och särskilt deras centrala orter. Särskilt fokus läggs vid utvecklingen i Skåne, med Lund som centralort. Med sitt betydande geografiska avstånd från Stockholm, och på grund av avvikande kulturhistoriska rötter från den tidigare danska tiden, uppvisar Skåne en självständighet som inte är helt representativ för hela landet. Det är dock ingen nackdel i detta sammanhang, snarast illustrerar förhållandena kring Lund spänningar mellan huvudstadens nationella perspektiv och en stark regional självmedvetenhet på ett klargörande sätt.

Det primära angreppssättet i kapitlet är att iaktta hur regionerna blev en brytpunkt mellan två motsatta tendenser under 1800-talet. Den ena tendensen följde av Musikaliska Akademiens ambitioner att skapa ett meritokratiskt system, reglerat från nationella perspek-

² Så exempelvis i Anders Carlsson, *"Handel och Bacchus eller Händel och Bach?": Det borgerliga musiklivet och dess orkesterbildningar i köpmannastaden Göteborg under andra hälften av 1800-talet* (diss. Göteborg: Tre böcker, 1996); Anne Reese Willén, *I huvudstaden, musiklivets hård: Den strukturella omvandlingen av Stockholms offentliga konstmusikliv ca 1840–1890* (diss. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis, 2014). Se även hur skolan och kyrkan faller utanför beskrivningen av musikers yrkessituation i Åke Edenstrand, "Civila och militära musiker", i Leif Jonsson & Martin Tegen, red., *Musiken i Sverige III: Den nationella identiteten* (Stockholm: Fischer, 1992), 155–174.

tiv. Dessa reformer möjliggjorde en ökad mobilitet. Genom att en nationell myndighet etablerade normer för yrkens kunskapskrav och innehåll skulle en likvärdighet växa fram, där tillsättningar av tjänsteinnehavare åtminstone i teorin blev oavhängigt en tidigare gesälltraditions lokala och personliga band. På så sätt skulle en rörlighet av arbetstagare inom en nationell gemensam arbetsmarknad bli möjlig. Akademiens egen intention var att genom examinationer sprida en god musikalisk bildning, i en rörelse från huvudstaden ut mot lokala sammanhang.

Den andra tendensen följde av att systemet för examinationer, liksom andra reformer inom utbildning och sociala frågor, kom att falla tillbaka på kyrkans traditionella myndighetsstruktur, med lokala socknar och med stift som regionala enheter. Genom att nya institutioner växte fram med de gamla stiftsstäderna som bas blev dessa under århundradet centralpunkter för en förnyad regional sammanhållning och identitet, inklusive avgränsningar mot andra regioner och mot en nationell nivå. Utbildning och examinationer i stiftet etablerade gränser för mobilitet mellan regionerna, utifrån en tradition där yrkesverksamma inom kyrka och skola inte kunde ta tjänst utanför det egna stiftet.

Kapitlet belyser hur examinationsväsendet av musiker till kyrka och skola svarade mot dessa båda rörelser, där stiftsstäderna samtidigt var perifera – sett från huvudstaden – och centrala – sett från lokala samhällen i sin respektive region. Källmaterialet till ämnet är mycket omfattande och till del utforskat. Den översikt som ges här utgår först och främst från Musikaliska Akademiens protokoll. De exempel som presenteras är utvalda för att belysa viktiga tendenser och undersökningen gör inga anspråk på att ha behandlat den stora mängd examina som avlades under hela 1800-talet. Detta officiella material kompletteras med vissa källor till individers erfarenheter av genomförda examinationer. Därtill kommer källmaterial kring stiftsstaden Lund, främst officiella handlingar och korrespondens mellan Musikaliska Akademien och stadens domkapitel, universitetsstyrelse, domkyrkorådet, samt en av tidens domkyrkoorganister. Som komplement används lokala minnesbilder till förhållanden i staden, samt exempel på utomstående bedömningar av dessa. Tidsmässigt spänner undersökningen från 1700-talets sista decennium, över hela 1800-talet, och ger till sist inblickar i det tidiga 1900-talet.

Begreppet examination har kommit att användas på ett annat sätt än under den tid som studeras här. Under 1800-talet var det inte knutet till att erhålla en titel efter ett avslutat utbildningsprogram, även om den kopplingen gradvis kom att stärkas under århundradets gång. I kapitlet, liksom i källmaterialet, betecknar begreppet ett färdighetsprov, en prövning av kandidaters skicklighet i olika ämnen – oavsett hur denna erövrats.

Akademien skaffar sig rätt att examinera regioners ledande musiker

Ambitioner att genom examinationer skapa en rörelse från huvudstaden ut i landet hängde samman med Kungliga Musikaliska Akademiens ställning i musiklivet. 1771 års stadgar för den nyinrättade institutionen innehöll såväl högtflygande konstnärliga ambitioner som mer prosaiska och strukturella verksamhetsområden. Orgelbyggeriets teori sades utgöra en del av dess uppgifter och redan 1773 hade den nya akademien fått överta Kungliga Vetenskapsakademiens myndighetsansvar att examinera kandidater som önskade verka som orgelbyggare inom rikets gränser.³ 1786 påtalades inom Musikaliska Akademien en viktig men tidigare förbisedd uppgift, nämligen att få fram skickliga organister, vilka ansågs vara sällsynta i såväl städerna som i landsförsamlingarna.⁴ Året därefter artikulerades en idé av stor framtida betydelse, nämligen att det vore värdefullt för kyrkomusikens utveckling om ingen organist fick göra prov för tjänst innan han erhållit betyg om sina förmågor. På Akademiens eget initiativ föreslogs nu dess uppdrag som kontrollerande myndighet breddas från orgelbyggare till att även inkludera organisters skicklighet.⁵

I ett genomgripande programförslag för Akademiens utbildning från 1796 anlade den blivande sekreteraren Pehr Frigel (1750–1842) en pragmatisk ton som skulle prägla de kommande decenniernas verksamhet. Snarare än att primärt skapa framstående musiker för

³ 1771 års stadgar finns återgivna i Otto Morales & Tobias Norlind, *Kungl. Musikaliska Akademien 1771–1921: Minneskrift* (Stockholm: Lagerström, 1921), 169–174.

⁴ Musik- och Teaterbiblioteket, Kungliga Musikaliska Akademiens arkiv (KMA), A1a, Protokoll 21/3 1786, bifogat förslag till undervisningsplan, jfr Morales och Norlind, *Kungl. Musikaliska Akademien*, 39. Vidare referenser till serien sker med hjälp av förkortningen KMA protokoll.

⁵ Morales & Norlind, *Kungl. Musikaliska Akademien*, 41–45.

huvudstadens behov föreslogs ett fokus mot musikteoretiska kunskaper och en bredare bildningshöjning i hela landets musikliv. Organisterna spelade en nyckelroll för båda dessa ambitioner. Frigel beskrev det vara av central vikt att få fram organister med en riktig skolning i kyrkosången och den rena harmoniläran.⁶ Kyrkans musik betraktades här som en kanal genom vilken Akademien kunde föra ut angelägna musikaliska principer till hela samhället. Under 1800-talets första hälft kom också omsorgen om kyrkomusiken att utgöra ett nav för Akademiens hela verksamhet, i en omfattning som inte hade förespeglat grundarna några decennier tidigare. Den utdragna och konfliktrika processen bakom 1819 års psalmbok och den samma år antagna koralboken bidrog till att sätta ljus på detta område.⁷

Med Frigel som sekreterare fortsatte Akademien att fokusera på uppgiften att höja den musikaliska bildningen i riket genom att åtgärda vad man betraktade som kyrkomusikens ”förfall”.⁸ I 1814 års stadgar förde man in uppdraget att ”när sådant begäras, med sökande till organist- och kantorsbeställningar vid kyrkorna i riket, anställa examina, samt till de examinerade utfärda betyg över deras befunna skicklighet”.⁹ Uppgiften att tillhandahålla examina skulle komma att tolkas mycket bokstavligt och lade därmed grunden till den vidare utvecklingen under århundradet. Sekreteraren Frigel ansåg att en sådan prövning behövde göras obligatorisk, åtminstone till viktigare organisttjänster:

Då Akademien äfven åligger att vårda kyrk-musiken, vore ingen ting mer i sin ordning, än att de som skola förordnas till Directores Musices och Cantus vid Akademierne och Läroverken i riket, samt

⁶ Frigels ”Diktamen till protokollet” den 21 dec 1796 finns återgiven i Gunnar Larsson, ”Pehr Frigels tankar år 1796 om Musikaliska Akademien och dess ’offentliga informationsinrättning””, i Gustaf Hilleström, red., *Svenska musikperspektiv: Minnesskrift vid Kungl. Musikaliska akademiens 200-årsjubileum 1971* (Stockholm: Kungliga Musikaliska akademien/Nordiska musikförlaget, 1971), 42–59, samt i utdrag i Morales & Norlind, *Kungl. Musikaliska Akademien*, 46–49.

⁷ Om dessa processer, se utförligt Anders Dillmar, *”Dödshugget mot vår nationella tonkonst”: Hæffnertidens koralreform i historisk, etnohymnologisk och musikteologisk belysning* (diss. Lund: Lunds universitet, 2001).

⁸ KMA protokoll 26 feb. 1814.

⁹ ”Underdånigt förslag till Statuter för Kongl. Svenska Musikaliska Akademien”, § 2, bilaga till KMA protokoll 26 feb 1814, återgivet i Morales och Norlind, *Kungl. Musikaliska Akademien*, 175.

till Organister vid större Stads-Församlingar med dyrbara [orgel-] verk, såsom i Städerne der akademier och gymnasier äro, samt någre flera såsom Norrköping, Malmö, Christianstad etc. förpliktas att ordenteligen pröfvas och förses med akademiens betyg över deras skicklighet, innan de till sådane Tjenster förordnas.¹⁰

Formuleringen visar även på en vilja att utvidga examinationerna bortom organisttjänster till ledarfunktionerna för musiken vid landets numera två universitet samt vid de traditionellt viktiga gymnasierna. Även den högre musikundervisningen bedömdes vara mycket bristfällig, men kunde som citatet visar betraktas som en del av kyrkomusiken. Stiftens konsistorier (domkapitel) hade ansvar för församlingsliv, folkundervisning och högre utbildning, inklusive tillsättningar av samtliga lärare. Som *eforus* (tillsyningsman) hade biskopen ett högsta personligt ansvar för undervisningen i stiftet. 1807 års skolordning hade minskat sångens betydelse, men ännu skulle eleverna i så väl trivialskola som gymnasium övas två timmar i veckan i koralång. Eleverna var enligt skolstadgan förpliktigade att delta i söndagens gudstjänster.¹¹

Frigels förslag om obligatorisk examination vann gehör just vad gäller de högre pedagogiska tjänsterna. 1814 mottog domkapitlen ett kungligt cirkulärbrev som fastslog Musikaliska Akademiens mandat att examinera musikdirektörerna till universiteten och gymnasierna. Beslutet var formulerat på detta sätt:

Som WI uppå derom af Musicaliska Akademien i underdånighet gjord hemställan och Wår UppfostringsComités underdåniga tillstyrkan funnit godt i Nåder förordna att de, som hädanefter söka att blifva antagne såsom Director Musices eller Cantus vid Gymnasierna i Riket böra vara försedde med Betyg öfver verkliga förhållandet af deras kunskaper och skicklighet, så väl att grundeligen handleda Ungdom i Sång och Musik enligt ScholaeOrdningens

¹⁰ Pehr Frigel, "P. M." [med historik över Kungliga Musikaliska Akademien fram till 1807], införd i serien KMA protokoll under 21 dec. 1796, jfr Morales & Norlind, *Kungl. Musikaliska Akademien*, 51–52.

¹¹ För 1807 års skolordning, se Bror Rudolf Hall, *Sveriges allmänna läroverksstadgar 1561–1905, IV–VI: 1693, 1724 och 1807 års skolordningar*, Årsböcker i svensk undervisningshistoria 2 (1924), 3:7 (Lund: Föreningen för svensk undervisningshistoria/Gleerups), 67–122.

föreskrift, som att kunna dana goda Organister och Sångare för Församlingarne, hvilka betyg utan afgift meddelas.¹²

Musikdirektören som regional ledargestalt

Denna ordning var en framgång för Musikaliska Akademien, som fäste stor vikt vid musikdirektörsexamen och nu definierade dess innehåll i relation till förväntningarna i 1807 års skolordning. En musikdirektör behövde ha pedagogisk skicklighet och kunskaper i musikens teori, samt vara en duglig sångare och stråkmusiker för att kunna leda studenterna i orkesterspel och konstfull körmusik.¹³ Till detta kom förväntningar att kunna spela och undervisa vid fortepiano och orgel. Det senare var naturligt, eftersom tjänsterna mer som regel än som undantag var förenad med anställning som organist i stadens domkyrka, eller annan huvudkyrka. Färdigheterna behövdes också för att i enlighet med kungens beslut kunna fostra framtidens sångare och organister till kyrkorna.

Den förste examinerade musikdirektören blev Daniel Magnus Walin (1788–1857), i samband med att han 1814 ansökte om musiklärartjänsten vid gymnasiet i Västerås. Akademiens protokoll återger hur Walin fick utföra en sonat av Mozart, improvisera ett preludium och besvara frågor kring generalbas och harmonilära. Därtill kom en violinsonat av Borghi (troligen Luigi), samt koralspel och preludering vid orgeln.¹⁴ Väl på plats i Västerås fullgjorde Walin uppgiften enligt traditionella förväntningar. Han skapade olika sångklasser, ordnade efter musikalisk förmåga och framförde med den högsta klassen fyrstämmiga koraler, annan liturgisk körmusik samt oratorier av Haydn, Händel, Vogler och Hæffner.¹⁵

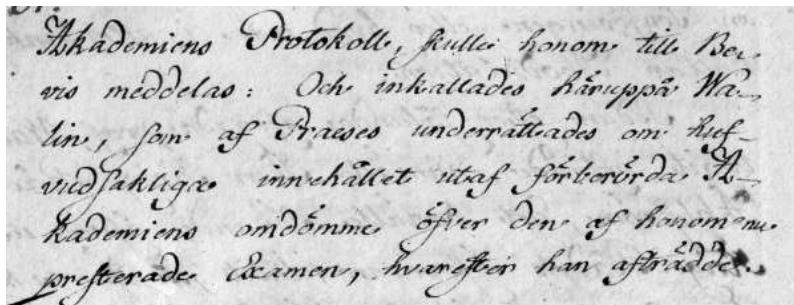
Innehavaren av tjänster som ledare för musikverksamheten vid universitet och gymnasier var ofta centralpersoner för musiklivet i hela den kringliggande regionen. I en obruten tradition från 1700-

¹² Se ex. *Upsala domcapitels circulaire* 1814, vol. 4, § 2, jfr KMA protokoll 22 december 1813.

¹³ Hall, *Sveriges allmänna läroverksstadgar 1561–1905, IV–VI*: 109–110.

¹⁴ KMA protokoll 14 sep. 1814, jfr Stig Walin, "Kungl. Musikaliska akademins första musiklärarexamen", *Svensk tidskrift för musikkforskning*, 20 (1937), 171–174.

¹⁵ Gottfrid Kallstenius, "Musiklivet vid allmänna läroverket i Västerås före 1850", i *Camenae arosiensis: Festskrift vid det svenska gymnasiets trehundraårsjubileum* (Västerås: Högre allmänna läroverket i Västerås, 1923), 183–208.

Protokollsutdrag från Kungl. Musikaliska Akademiens sammankomst 14 september 1814. Vid sammankomsterna gavs detaljerad information om hur enskilda examina anordnades och bedömdes. Här redovisas hur Daniel Magnus Walin mottog besked om sin lyckade musikdirektörsexamen. Musik- och Teaterbiblioteket, Kungl. Musikaliska Akademiens arkiv, A1a.

talet undervisade de i musikteori och förberedde elevernas koral-sång i gudstjänsterna. Liksom Walin samlade de traktens resurser till framföranden av större vokalverk, vid återkommande festgudstjänster och andra särskilda sammanhang. Ett karaktäristiskt exempel är hur Walins företrädare i Västerås, Eric Dahlman (1776–1854), efter att ha flyttat till Linköping bland annat under flera år framförde Joseph Haydns oratorium Skapelsen med körsångare och stråkmusiker av skolgossar, gymnasister och andra lärare. Stadens regementsmusik medverkade under klarinettvirtuosen Bernhard Crusell (1775–1838) och konserterna lockade såväl regionens sociala elit som tillresande från trakten, förenade i en feststämning som samtiden kallade karnevalslik.¹⁶

Efter beslutet från 1814 var musikdirektörsexamen obligatorisk för tjänst vid universiteten och önskvärd vid gymnasierna, där den lägre kompetensen som kantor enligt skolordningen dock kunde accepteras. Musikaliska Akademien inrättade en särskild kantorexamen som hade renodlad sånginriktning och syftade till anställning inom den lägre delen av skolväsendet. Protokollförda examensbevis visar att man särskilt bedömde pedagogisk förmåga, vilket var

¹⁶ "Eric Dahlman", *Ny tidning för musik*, 2 (1854), 83; Johan Magnus Rosén, *Några minnesblad* (Stockholm: F. & G. Beijer, 1877), 15–17; Friedrich Wilhelm von Schubert, *Resa genom Sverige, Norrige, Lappland, Finnland och Ingermanland, åren 1817, 1818 och 1820, vol. 1, Första bandet, Resa genom södra och östra Sverige*, Gustaf Adolf Wulf, övers. (Stockholm: Georg Scheutz, 1823), 216.

förutseende i en tid utan krav på sådana professionella färdigheter för skolans övriga lärare. Kantorn var dock ännu en marginell figur i musiklivet. Efter en första genomförd examen 1813 kom Akademien enbart att utdela betyg till ytterligare 10 kandidater under de närmaste 20 åren.¹⁷

Examen från Akademien gällde enbart kandidatens musikaliska kompetens och utfärdade intyg tjänade som underlag för de akademiska (universitetsstyrelser) och regionala konsistoriernas (domkapitel) beslut om anställningar. I stiftet skulle även kandidaternas moraliskaandel och bekännelse till den evangeliska läran prövas. I den dubbla yrkesidentiteten som musiker och lärare skapades nu en latent spänning mellan Musikaliska Akademiens auktoritet och domkapitlets regionala myndighet. Akademien skulle på 1830-talet göra en framställan att också kantorerna skulle avkrävas betyg i sång. Förslaget antogs av Kungl. Maj:t, men återkallades strax därefter, förmodligen då en sådan praxis kunde anses strida mot biskopens lagstadgade rättighet att utse vem han önskade till lärartjänster.

1800-talets första tillsättning av director musices och domkyrkoorganist i Lund illustrerar en tidigare praxis, i tydlig kontrast mot den moderniseringsprocess som moderna examina innebar. Emanuel Wenster (1785–1856) biträdde fadern Christian (1735–1823) som organist i domkyrkan och som ledare för Akademiska kapellet innan han 1806 erhöi de kombinerade tjänsterna – utan att någon formell utlysning gjorts. Emanuel var utbildad jurist med assessors värdighet och dessutom nyligen promoverad i estetik med en musikinriktad avhandling. Trots virtuosa färdigheter som organist var han främst upptagen av bildningsintressen, samt av att stärka musikdirektörens ställning och ekonomiska villkor inom universitetet. Genom kontakter med turnerande musiker, samt flera kulturresoer och egna konsertturnéer kring Östersjön och in i Ryssland, byggde Wenster en konstnärlig utblick som löpte vid sidan av gryende nationalstatliga ambitioner inom musiklivet från Stockholm.¹⁸

¹⁷ Morales & Norlind, *Kungl. Musikaliska Akademien*, 75, 239; Ahlbeck, *Musikutbildning och Examination*, 68–69.

¹⁸ Om Wenster, se Göran Blomqvist, "Den musikaliska familjen Wenster", i Greger Andersson, red., *Spelglädje i Lundagård: 250 år med Akademiska kapellet* (Lund: Lund University Press, 1996), 137–149; Jonas Lundblad, "Kapellmästare i lagerkrans eller hatt. Bildning och konstnärskap hos lundensiska domkyrkoorganister sedan 1800-talets början", i Stephan Borgehammar, red., *Lunds domkyrka. Katedralen i*

Examensprov runtom i landet

Musikaliska Akademiens första genomförda examinationer skedde som en följd av att kandidater anmält sitt intresse att bli prövade, varefter tid och plats för proven organiserades. Detta system rymde inga praktiska komplikationer då kandidaterna fanns i huvudstaden, där representanter för Akademiens egen ledning och lärare kunde utgöra sakkunniga. Så gick det exempelvis tillväga när Nils Sjöberg, vice organist i S:t Jacobs kyrka, erhöll den första utfärdade organistexamen år 1801.¹⁹ Då Akademien 1814 hade fått uppdraget att examinera musikdirektörer inkom snart en första förfrågan från en kandidat att slippa kostnaderna och besvären i samband med en resa till examensprov i Stockholm. Johan Nordblom (1788–1848) skulle visserligen enbart ha behövt resa från Uppsala, men Akademien bedömde det ändå ligga inom ramen för sitt uppdrag att anordna prov i universitetsstaden. Examen fick avläggas för en enda akademiledamot, stadens director musices Johan Christian Friedrich Hæffner (1759–1833).²⁰

I ett liknande ärende samma år fastslogs som princip att Akademien inte hade ansvar att ordna prov på orter där ingen kunnig och pålitlig ledamot fanns att bedöma den sökande. Samtidigt föll man till föga för Lindesbergsprosten Sjöbergs vittnesmål om att den egna organisten M. G. Berger inte hade ekonomisk möjlighet att resa till Stockholm för att avlägga organistexamen. Sekreterare Frigel ordnade ett provtillfälle för akademiledamoten och bruksinspektorn Jonas Ramström (1765–1829) i Askersund, som ofta besökte Örebro och skulle kunna höra prov där. Som detta exempel visar ställdes inga krav på att examinatorn själv var professionellt verksam som musiker, så länge personen själv tillhörde Akademiens krets. Att genomföra prov runtom i landet sågs möjligen som ett led i strävan att sprida god musikalisk bildning i hela landet, men det väckte också behovet av normer för att upprätthålla likvärdighet. Akademiens styrelse specificerade inför examinationen i Örebro vilka färdigheter i harmonilära, orgelspel och orgelkunskap som var

bruk, Sveriges kyrkor 244 (Göteborg & Stockholm: Makadam, 2025 [under utgivning]).

¹⁹ KMA protokoll 25 feb. 1801.

²⁰ KMA Protokoll 12 okt. 1814.

nödvändiga för organistexamen.²¹ Utifrån sådana tämligen vaga kriterier fick examinerande ledamöter sammanställa ett examensprotokoll som skickades till Akademien. Sekreteraren föredrog ärendet vid följande sammanträde och utfärdade sedan examensbevis, som i regel fogades till protokollet.

Då tjänsten som musiklärare vid Kalmars gymnasium ledigförklarats år 1821 ordnade Akademien så att en magister Ingermann fick avlägga examen för amiralitetsauditören, organisten och ledamoten Israel Nordwall (1787–1857) i det närliggande Karlskrona. Inför samma tillsättning ville regementsmusikdirektören Johan Gottfrid Hendel (1779–1872) i Jönköping få sina kunskaper validerade, på grundval av tidigare musikgesällsbrev från Tyskland och tjänstgöringsintyg från flera regementen. Hendel fick infinna sig i Linköping och där avlägga prov inför en sammankallad jury bestående av tre akademiledamöter, biskop Marcus Wallenberg (1774–1833), kanslirådet Gustaf Silfverstolpe (1772–1824) och musikdirektören Eric Dahlman.²²

Under 1820-talet professionaliserades Akademiens egen undervisningsverksamhet i Stockholm, med det uttalade målet att fostra musiker för tjänst i kyrka och skola (organister, musiklärare vid gymnasier och kantorer vid skolor). Ambitionen att verka för en bred musikalisk bildning i riket märks i en föreskrift från 1824 att två tredjedelar av platserna skulle ges till dugliga men medellösa "Organist-Lärlingar från landsorterna".²³ Bevarade svar på frågor ställda i organistexamen under 1820- och 1830-talen ger en detaljerad inblick i samtidens ideal om koralspel och psalmsång, samt kring organistens yrkesroll.²⁴ Totalt sett utdelades organistexamen till inte mindre än 244 personer under åren 1823 till 1835. Många av dessa var så kallade privatister som kom till Stockholm, sökte upp berörda

²¹ KMA Protokoll 21 dec. 1814 (inklusive övriga handlingar i ärendet), 5 jan. samt 19 april 1815.

²² KMA protokoll 5 dec. 1821.

²³ "Reglemente för orgelspelningsklassen", KMA protokoll 13 okt 1824.

²⁴ KMAs bibliotek, serie I, nr 2322: "Frågor af Herr Sekreteraren Carlsson, Orgelnist i Adolf Fredrik, som besvarades vid Examen med Kongl. Musikaliska Akademiens Eleven 1826 d. 14/6", tryckt i Carl-Allan Moberg, "Frågor i organistexamen i musik-konservatoriet, 1826", i *Svensk tidskrift för musikkforskning* 15 (1933), 174–178. Citat ur examensprotokoll ges även i Morales & Norlind, *Kungl. Musikaliska Akademien*, 75–77, 239–240; Ahlbeck, *Musikutbildning och Examination*, 52–66; Dillmar, "Dödsbugget mot vår nationella tonkonst", 425–428.

lärare och gjorde en förtentamen, innan viss privatundervisning föregick den officiella examinationen. Vissa av Akademiens lärare och ledamöter intog här flera olika roller – som censorer, anställda vid undervisningsverket samt privatlärare – och anekdoter indikerar att systemet sköttes tämligen slappt. Förutom problemet att samma lärare fick ersättning för privatlektioner till kandidater som de sedan utvärderade kunde själva proven genomföras utan större kontroll eller noggrannhet.²⁵

Reformen med examinationer fick snabbt genomslag i delar av landet. 1830 hävdade Akademien att få kantorer, organister och musikdirektörer numera tillsattes utan examensbetyg. Denna framgång inbegrep även att förändra vilken typ av musik som brukades i kyrkorna, i enlighet med nya estetiska ideal om en avskild och förhöjd kyrklig stil.²⁶ Detta kommer till uttryck i en självvärdering av resultatet: ”Således synes Akademien hafva gjort hvad som göras kan, att förbättra den odrägliga, stundom löjligen musik som helst i stor del av våra Landskyrkor vanhelgat Gudstjensten.”²⁷ Bland dem som examinerades i Stockholm var dock sökande från närliggande stift som Uppsala och Linköping överrepresenterade, i jämförelse med mer avlägset liggande regioner. Tidigare praxis att organisera prov från huvudstaden blev alltmer ohållbar, med tanke på mängden examinationer och för att nå spridning över hela riket. 1834 infördes därför ett permanent system med stiftsexamen, det vill säga prov i stiftsstäderna med domkyrkoorganist, gymnasiets rector cantus eller

²⁵ Minnen från Erik Löfving från Enåker, som 1839 kom till Stockholm för att avlägga organistexamen, finns återgivna i Sune Rolfhamre, ”En klockares examensresa 1839”, i *En hälsning till församlingarna i ärkestiftet* (Uppsala: Almqvist & Wiksell, 1970), 147–151. Jfr om Johan Magnus Roséns examen, Mattias Lundberg, ”Kungl. Musikaliska Akademien. Vägval och verksamhet under 250 år”, i Pia Bygdéus, Torbjörn Eriksson & Erik Wallrup, red., 250. *Kungl. Musikaliska Akademien 1771–2021* ([Möklinta]: Gidlunds, 2021), 17–109, här 38.

²⁶ Om sambandet mellan nya estetiska ideal och reformer, se den andra volymen av bokverket *Kyrkomusik i Sverige*, av kapitlets författare (under utgivning). Perspektiv på motsvarande utveckling i England, inklusive klassanalyser samt diskussioner om förändrade sociala mönster på landsbygden, ges i Vic Gammon, ”’Babylonian Performances’: The Rise and Suppression of Popular Church Music, 1660–1870”, in Eileen Yeo & Stephen Yeo, eds., *Popular Culture and Class Conflict 1590–1914: Explorations in the History of Labour and Leisure* (Brighton: The Harvester Press, 1981), 62–88.

²⁷ Morales & Norlind, *Kungl. Musikaliska Akademien*, 84–86.

annan av domkapitlet förordnad person som bedömare.²⁸ Denna examen skulle i princip vara likvärdig med Akademiens egna prov i Stockholm, men var giltig för tjänst endast inom det egna stiftet. Genom reformen behöll Akademien ett självständigt ansvar för innehållet i examen, men uppdraget att genomföra proven flyttades till den regionala myndigheten.

Det kungliga cirkulärbrev som förmedlade denna nyordning väckte snabb respons från flera domkapitel. Från Skara meddelades förtroende för musikdirektören Sven Magnus Zanders (1791–1863) och en åtföljande hållning att inga kandidater skulle belastas med besväret att resa till huvudstaden.²⁹ Från Strängnäs väcktes frågan om ojämlikhet och missbruk kring de förmodat höga avgifterna för att få avlägga examensprov.³⁰ Biskop Wilhelm Faxé (1767–1854) och resten av domkapitlet i Lund önskade samma år få Akademiens yttrande över en mångordig inlägga från Emanuel Wenster rörande den nya examensordningen. Wenster var nu nybliven ledamot i Musikaliska Akademien och hade utsetts till domkapitlets examinator. I ett flertal skrivelser sökte han klargöra vilken ersättning han kunde kräva från kandidater för att höra deras prov. Dessutom efterfrågade Wenster klara kriterier för innehåll och bedömning av examina och väckte frågan om lokalt utfärdade examensbevis skulle fungera som ett exklusivt kriterium för att erhålla tjänst i stiftet. Akademien svarade med utförliga kriterier för bedömningar, fastslog att arvodesfrågor var ett ärende för domkapitlet att hantera och betonade att man inte ägde frågan om ordning för tjänstetillsättningar. Man påtalade dock att en exklusiv stiftsexamen skulle stänga ute kandidater som Akademien själva prövade i Stockholm.³¹ Från Lunds stift påtalades 1836 att organisters kunskaper i musik och sång borde vara verifierade av universitetets rektor cantus och domkyrkoorganisten, om godkänt betyg från Musikaliska Akademien inte förelåg.³²

Wensters frågor var relevanta. Stiftsexamen runtom i landet skulle i princip vara likvärdig med Akademiens egna prov, något

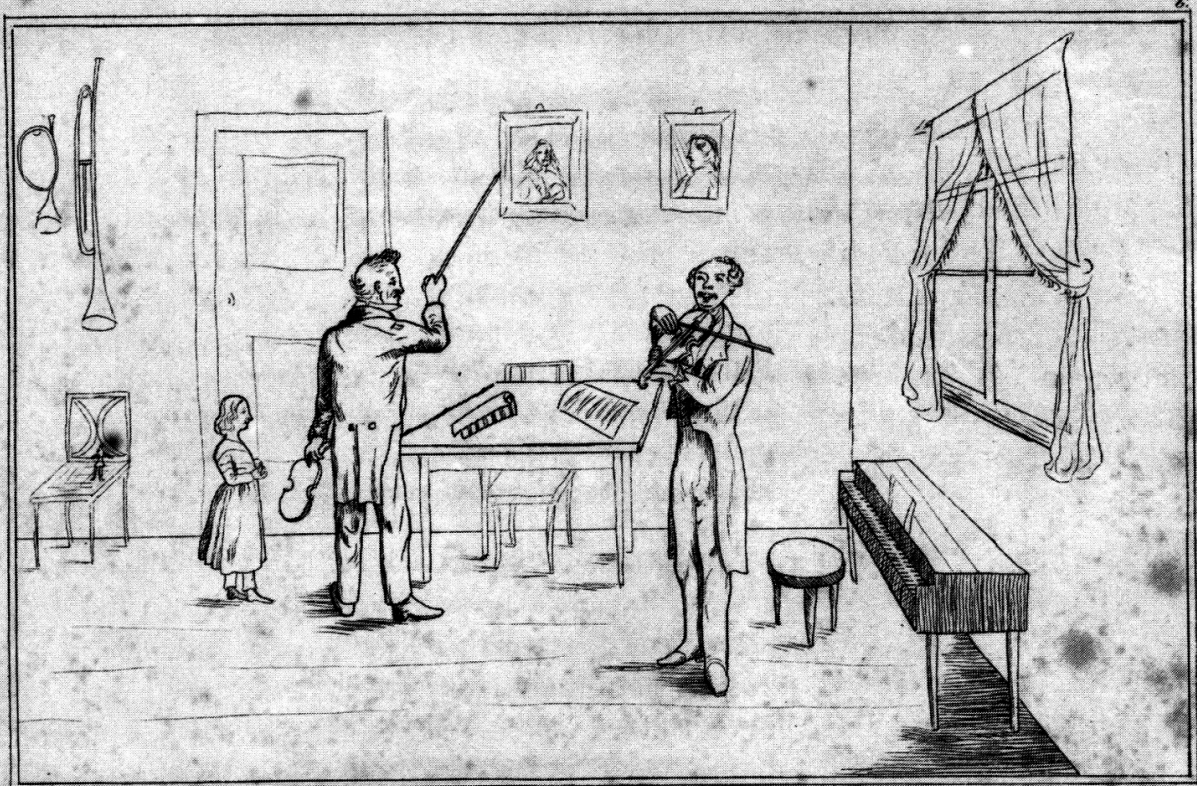
²⁸ KMA protokoll 30 maj 1834.

²⁹ KMA protokoll 19 sep. 1834.

³⁰ KMA protokoll 18 nov. 1834.

³¹ KMA protokoll 26 april, 30 maj, 29 okt. 1834, 22 dec. 1835, 28 maj 1836.

³² Magnus Ekdahl, *Samling af Kongl. Förordningar, som innefatta klockares och organisters pligter och rättigheter; jemte några nödiga påminnelser* (Christianstad: Cedergrén, 1836), 26–27.

Herr Pehrsson tar lektion i de sköna konsterna.

Herr Pehrsson tar lektion i de sköna konsterna. Detta utgör det enda kända porträttet av Lundaprofilen Emanuel Wenster, känd för sin bildning och intresse för framstående musikers konstnärskap, dock ej för sin hängivenhet för organistsysslans vardagsarbete. I den åtföljande texten kallas kapellmästaren "kantorn". En students missöden: 12 teckningar af Gustaf Wilhelm Carleman; med text af Anders Johan Afzelius, Lund: 1845.

som krävde att en fastlagd standard för betygens likvärdighet utarbetades. 1838 fastställde Akademien kriterier för omdömena försvarlig, godkänd och berömlig i organistexamens ämnen harmonilära, sång och orgelspelning.³³ Dessa meddelades domkapitlen året där- efter, tillsammans med ett följdbeslut att avlagd stiftsexamen skulle ge behörighet till tjänst även i andra stift. En debatt tog vid om samma öppenhet skulle råda även för musiklärare, som enligt praxis ännu tillsattes av domkapitlen enbart i det stift där de var födda och uppvuxna. Att en biskop som Esaias Tegnér (1782–1846) i Växjö till-

³³ Cirkulärbrev 6 dec. 1838, jfr KMA protokoll 3 aug. 1838.

skrev Akademien om riktlinjer i frågan visar hur dess auktoritet hade kommit att sträcka sig långt i kyrkans tillsynsorgan.³⁴

Frågorna var också högst aktuella. 1830-talet och första hälften av 1840-talet såg en rekordstor examination av kyrkomusiker, i en övergångsperiod då många privatister och befintliga musiker ville få sina färdigheter validerade inför tjänstetillsättningar. Möjligheten till stiftsexamen är en annan viktig faktor i sammanhanget. Efter toppnoteringar med 75 examinerade organister år 1840 och 67 stycken år 1841 sjönk antalet gradvis till att pendla mellan 47 och 15 utfärdade betyg under de kommande 15 åren.

Folkskola stärker regional sammanhållning

Den koppling till stiftsstadens som Wenster önskat göra exklusiv skulle gradvis växa fram som en följd av folkskolans inrättande 1842. Denna reform skulle få stor betydelse för kyrkomusiken i mindre församlingar, då dessa nu behövde ha anställda lärare vid sidan av tidigare personal. Det löstes i många fall genom att befintliga präster, klockare och organister såg en möjlighet att utöka sina befintliga inkomster genom att också tjänstgöra som lärare. De reste, liksom så kallade klockarelever från socknarna, till stiftsstäderna, för att avlägga lärarexamen vid de folkskoleseminarier som stiftens domkapitel hade fått i uppdrag att inrätta. För organister ansågs till en början en kompletterande utbildning om fem till sex veckor räcka. Domkapitlet såg ofta positivt på sådana kombinerade yrkesroller, inte bara av pragmatiskt ekonomiska skäl. Genom seminarierna stärktes organisternas tillhörighet till det egna stiftet, undervisningen och hembygden. Samtidigt hade 1814 års ordning inneburit att stiftsstädernas musikdirektörer och domkyrkoorganister hade egen examen från Akademien. När de nu ofta skötte musikundervisningen även vid seminarierna skapades en naturlig koppling till den högre kyrkomusikerutbildningen och till Akademiens stiftsexamen.³⁵

Hos lokala kyrkoråd fanns en tendens att premiera examen från det egna domkapitlet, trots att kraven i Stockholm allmänt hölls

³⁴ Ahlbeck, *Musikutbildning och Examination*, 62–68.

³⁵ Sven J Enlund, *Svenska kyrkan och folkskoleseminarierna 1842–1969: Med särskild hänsyn till seminarierna i Uppsala, Härnösand och Göteborg* (Uppsala: Årsböcker i svensk undervisningshistoria 73 (1993), volym 173), 152–153.

som mer musikaliskt avancerade. I vissa fall fick studenter med betyg utfärdade av Akademiens lärare stå tillbaka när kyrkoråden värderade deras på pappret lägre betyg än lokalexaminerade medsökandes, trots att de förras kunskaper generellt var betydligt större. Från 1850-talets början och under flera decennier därefter gav dessa förhållanden upphov till återkommande kritik och debatter. Spänningen artikulades 1852, då Akademien som svar på en skriftlig fråga från en organist i Växjö stift förklarade sin uppfattning att en examen utfärdad vid dess konservatorium, inför en jury av flera kompetenta personer, borde värderas högre än ett prov inför en enskild censor i stiftet.³⁶ 1855 skulle elever vid det egna undervisningsverket anmoda Akademiens styrelse att verka för att enbart examina utfärdade i Stockholm skulle vara meriterande för kyrkomusikertjänster.³⁷ Fortfarande kom också vissa förfrågningar direkt till Akademien i Stockholm att ordna prov ute i landsorten.³⁸

I Lund hade Emanuel Wensters påtagliga ointresse för delar av sin tjänst tilltagit under tjänstgöringstiden. Undervisning vid läroverket och folkskoleseminariet, samt delar av orgelspelet, utfördes istället av domkyrkoklockaren Nils Peter Möller (1803–1860), en mångsidigt begåvad musiker.³⁹ 1847 stödde domkapitlet en ansökan från Möller till Musikaliska Akademien att examina som han redan hade utfärdat, och de som förhoppningsvis skulle utfärdas framöver, skulle anses äga full giltighet. Frågan behövde föras upp till Akademien eftersom Möller inte uppfyllde något av de kriterier som domkapitlet behövde följa i sitt val av examinator: Han innehade inte ordinarie tjänst som domkyrkoorganist eller rector cantus vid läroverket och efter studier huvudsakligen i Köpenhamn hade han själv inte avlagt svensk examen. Musikaliska Akademien hade 1843 valt in Möller som ledamot och försäkrade sin uppskattning av hans kvalifikationer, men ville ändå inte bevilja undantag från regelverket. Istället lät man från Stockholm ordna ett prov i Malmö inför organisten och musikdirektören Hans Jakob Tengvall (1787–1863),

³⁶ KMA protokoll 28 maj 1852.

³⁷ KMA protokoll 30 mars 1855.

³⁸ KMA protokoll 17 sep. 1853.

³⁹ Om Wenster och Möller, se Nils Peter Norlinds anekdotrika beskrivning i Lunds Universitetsbibliotek (LUB), Nils Peter och Hanna Norlinds arkiv, "Några anteckningar om musik- och sånglärarna vid Lunds katedralskola under tidsskedet 1838–1918", jfr Lundblad, "Kapellmästare i lagerkrans eller hatt".

för att dokumentera att Möllers kompetens motsvarade kraven på en musikdirektör. Därigenom fick Möller behörighet att själv axla rollen som domkapitlets examinator.⁴⁰ Under tiden hade Landskronas organist Peter Magnus Hjertstrand (1809–1848) sökt kringgå domkapitlets förordnande och i en skrivelse direkt till Musikaliska Akademien ansökt om att bli utsedd till examinator i Lunds stift. Akademien avvisade hans begäran med hänvisning till avsaknad av lokalt förordnande och skulle upprätthålla en sådan linje även vid liknande förfrågningar, även med argumentet att uppgiften var knuten till tjänst vid universitet eller gymnasier.⁴¹

Brytpunkt vid århundradets mitt

1850-talet medförde en påtaglig modernisering av industri och samhällsliv, med reformer på en mängd områden. Inom skolväsendet avskaffades gamla klasskillnader inom den högre undervisningen, då den gamla gymnasieskolan och den lägre lärdomsskolan (trivial- och apologistkolor) fördes samman i en ny ordning med högre elementarläroverk. Musikundervisningens traditionella inriktning mot koralång gjorde att ämnet tappade i status i takt med kristendomens förändrade ställning. Enligt stadgar från 1856 och 1859 skildes musiken som ett så kallat färdighetsämne från den egentliga undervisningen och musiklärarna ingick inte längre formellt i läroverkens kollegier. I och med reformerna försvann också den traditionella yrkesrollen som rector cantus vid de gamla gymnasierna. Det fastslogs även att musiklärare vid fullständiga läroverk måste ha betyg från Musikaliska Akademien.⁴²

I ett nytt reglemente för det egna undervisningsverket från 1856 avskilde Akademien en ny avdelning med högre konstnärliga ambitioner från den redan befintliga och lägre värderade yrkesinriktade undervisningen av organister och kantorer. En ny tonvikt vid humanistisk bildning innebar att genomgången skollärarexamen etablerades som norm för tillgång till den högre avdelningen. Både musik-

⁴⁰ KMA protokoll 21 jan., 18 juni samt 21 aug. 1847.

⁴¹ KMA protokoll 25 maj 1847.

⁴² Bror Rudolf Hall, *Sveriges allmänna läroverksstadgar 1561–1905, VIII–IX: 1856 och 1859 års stadgar för elementarläroverken*, Årsböcker i svensk undervisningshistoria (Lund: Föreningen för svensk undervisningshistoria/Gleerups, 1924), jfr Ahlbeck, *Musikutbildning och examination*, 91.

lärare och musikdirektörerna tillhörde denna högre del. Samtidigt fastslogs att examina från Stockholm skulle ha företrädare framför examina från "landsorten". Det nya reglementet specificerade inte innehållet i musiklärarexamen, men det kunde utfärdas inom vilket instrument som helst. Dock kvarstod dess nära koppling till kyrkomusiken, då examen ofta utfärdades tillsammans med organist- och kantorsexamen och liksom dessa krävde godkänt i harmonilära, sång och piano.

Inom Akademien betraktades musikdirektör som den högsta av examina. Kraven inom de utövande ämnena skärptes nu, samtidigt som musikteoretiska och -estetiska ämnen adderades, liksom kompetens inom orgelspel och orgelbyggeri. Akademien var väl medveten om att Uppsala och Lunds universitet numera var de enda direkta avnämarna för dess musikdirektörer och betraktade därmed sina egna höga krav som väl lämpade mot kandidaternas möjliga yrkesroll. Begreppet musikdirektörer hade samtidigt även börjat tillämpas för ledare inom regementsmusiken, men i reglementet från 1856 hade Akademien ännu inte börjat definiera innehållet i en sådan inriktning.⁴³

En annan viktig nyordning vid århundradets mitt var möjligheten för kvinnor att få avlägga organistexamen, något som Elfrida Andrée (1841–1929) 1857 blev först att utnyttja.⁴⁴ Med höga ambitioner att nå så höga betyg som möjligt utnyttjade hon även möjligheten att genomföra omprov efter vidare studier, i hennes fall inte mindre än fyra gånger. Andrées levande redogörelse från det första tillfället ger en inblick i hur en examenssituation i Stockholm kunde te sig:

Först fick jag skriva på en stor svart tafla några koraler och beziffrade melodier, derefter spelade jag en Sonate av Beethoven (ass-dur) då van Boom vände blad åt mig. Emellan hvar litet uppehåll uppmuntrade han mig med 'bra, snällt, nätt, bra, ha courage bara'

⁴³ Om 1856 års stadgar, se Morales & Norlind, *Kung. Musikaliska Akademien*, 96–102, 184–193. Om omorganisationen av undervisningen, inklusive debatter, se Reese Willén, *I huvudstaden, musiklivets hård*, 192–198.

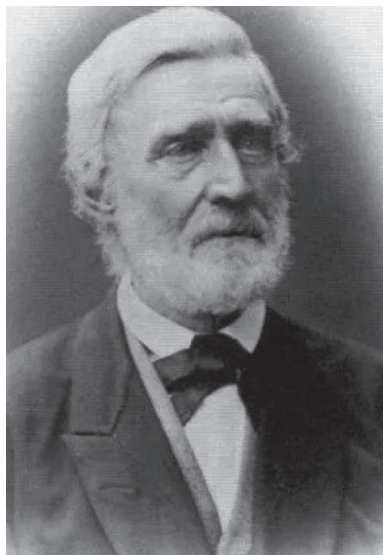
⁴⁴ Beslutet att öppna möjligheten för examen, samt att ge kvinnor möjlighet att studera i organistklassen, kan ses i ljuset av en bredare diskussion kring kvinnors möjligheter att kunna försörja sig i olika yrken. Se Gunnar Qvist, *Kvinnofrågan i Sverige 1809–1846: Studier rörande kvinnans näringsfrihet inom de borgerliga yrkena* (diss., Göteborg: Elander, 1960), samt Eva Öhrström, "Sociala könsstrukturer i den högre musikutbildningen", *Svensk tidskrift för musikforskning* 75:2 (1993), 55–82.

hvilket gjorde på mig den verkan att jag, enligt Fredrik, hade spelat bättre än vanligt. När jag slutat Sonaten fick jag spela någonting Prima Vista. Derefter kommo alla emot mig och tackade mig och berömde mig. Sen sjöng jag Aria ur *Stabat Mater* af Rossini. Herr Thorsell ur Orchestern ackompangerade mig. Dermed var ingen heller missnöjd. Äfven sjöng jag Prima Vista. Pianostämning, hvori jag sist börjat med (och hvori jag äfven är svagast) slapp jag att göra prof i, men jag får betyg av min Lärare Direktör Silén, som är utomordentligt snäll mot mig. Nu återstår bara Orgelspelningen, som jag tycker är roligast, och hvori jag nedlagt mesta mödan. Direktör Mankell föreslog att jag skulle få göra mitt prof i Jacobskyrka, emedan der är stort Orgverk, och äfven kunde vara roligare för mig själv. Det beviljades, och vi och hela Musikaliska Akademien marscherade lik en Procession, Drottninggatan utför till Jacob, där jag var ensam på Orgelläktaren, och styrde med händer och fötter det stora Orgverket. Jag kan inte omtala hvad jag tyckte det var roligt, och jag hoppas att jag många gånger kan få ha det nöjet.⁴⁵

I fallet med musikdirektörer skulle det dröja till 1873 innan den Landskronaskolade violinisten och organisten Amanda Maier (1853–1894) som första kvinna erhöll examen. Hennes vidare internationella solokarriär som violinist är ett tecken på att de breda kraven för musikdirektörer inte längre tjänade en tydlig roll som inkörsport till vissa bestämda tjänster. Detta innebär samtidigt att utvecklingen i Lund, som en av de två universitetsstäder som ännu hade en traditionell musikdirektörsbefattning, från denna tid är allt mindre representativ för hur musiklivet kom att gestaltas i andra stifts- och regionstäderna. Som resten av kapitlet kommer visa uppenbarar den vidare utvecklingen i staden dock på allt mer påtagliga spänningar mellan en regional särart och examensväsendets tendens till en nationell meritokrati.

Då Emanuel Wenster avled 1856 skulle den kombinerade tjänsten som kapellmästare och domkyrkoorganist i Lund lysas ut för första gången i enlighet med 1814 års förordning om musikdirektörs-examen. Tillsättande myndighet var universitetets konsistorium, som vid utlysningen 1857 förutsatte att de sökande genom provspelning även styrkte sin förmåga som organist. Musikaliska Akademien tillsändes ansökningshandlingarna och inkom med ett yttrande över

⁴⁵ Musik- och Teaterbiblioteket, André-Stenhammararkivet, brev 13 juni 1857 från Elfrida Andrée till föräldrarna.

Wilhelm Gnosselius, avbildad i *Under Lundagårds kronor: Minnen upptecknade av gamla studenter*, vol. 1, Lund: 1918. Efter att i ungdomen ha verkat som ölbryggare blev Gnosselius en viktig regional musikprofil. I Östergötland skapade han grunder till ett gemensamt konsertliv mellan Linköping och Norrköping. I Lund höjde han repertoaren och etablerade ett mer professionellt konsertliv med Akademiska kapellet.

kandidaterna. I konsistoriet fanns ett stort intresse för den namnkunnige tonsättaren och dirigenten Ludvig Normans (1831–1885) kandidatur. Han var tidens främste härförare för ett moderniserat musikliv, bortom den tidiga romantikens amatörkultur och med den så kallade Leipzigskolan som förebild. För tjänsten i Lund saknade dock Norman den nödvändiga musikdirektörsexamen. De kombinerade uppdragen gick därför istället till Wilhelm Theodor Gnosselius (1809–1887). Han var inte en musiker med samma strålgång, men hade i motsvarande roll i Linköping uppvisat pedagogisk skicklighet och samlat Östergötlands musikliv till större oratorieframföranden. För Lunds del kan de formella kraven i 1814 års reform vid tillsättningen sägas ha bidragit till ett musikliv som inte tog intryck av den modernisering och profes-

sionella diversifiering som Normans generation stod för. Gnosselius etablerade förvisso en klart förhöjd standard inom det akademiska kapellets verksamhet, men förblev trogen en äldre musikestetik, och spelade orgel på en nivå som i bästa fall beskrevs som ”enkelt, värdigt och vackert”.⁴⁶

⁴⁶ Fredrik Wulff, *Wilhelm Theodor Gnosselius. Minnesbild den 11 november 1887* (Lund: Berlings, 1888), s. 22, 23–26, se även Patrik Ernby, ”Konsertlivet i Lund på Gnosselius tid: Ett studium av konsertrepertoar i Lund 1857–1887” (Lund: Lunds universitet, Uppsats i musikvetenskap 60p, 1996). Om tillsättningen av Gnosselius, se Lundblad, ”Kapellmästare i lagerkrans eller hatt”.

Nationell front mot brister i regionala examina

Sedan 1850-talets början hade situationen kring examina och tjänstetillsättningar av organister gradvis blivit alltmer vildvuxen. Kraven varierade runt om i landet och ryktesspridning växte kring betyg som erhållits mot betalning eller helt utan prov. I Lund hade domkyrkoklockaren Möller behållit uppdraget att examinera även under Gnosselius tid. Uppgiften sköttes med varierande noggrannhet och Möllers slapphet blev vitt omtalad. Historier cirkulerade om hur kandidater kunde söka upp den middagsätande Möller på stamstället Hotell Altona mittemot domkyrkan och få betyg utskrivna utan att något prov alls genomförts.⁴⁷ Den typen av svaga organister fick i kyrkomusiksverige öknamnet ”möllare”.⁴⁸

1868 tog Musikaliska Akademiens preses, kronprins Oscar, initiativ i saken. Poängen var att motverka församlingars tendens att premiera lokala favoriter vid tillsättningar. Därmed befästes värdet av studier vid Akademiens nyligen grundade konservatorium i Stockholm. Kronprinsens förslag var att utfärda en skrivelse som inte minst till församlingarna skulle påtala betygens betydelse. Som ett resultat av initiativet krävde Akademien 1869 att domkapitlet kontrollerade sina utfärdade examina.⁴⁹ Domkapitlet i Göteborg fick en särskild påstötning med information om regelverket. Den egna domkyrkoorganisten Elfrida Andrée hade ej förordnats som examinerator och det cirkulerade även uppgifter om examina som köptes mot kontant betalning.⁵⁰

Då dessa initiativ inte gav tillräckliga resultat utfärdades på Musikaliska Akademiens förslag 1881 en förordning att examina enbart fick utfärdas av domkyrkoorganist, eller en person som Akademien förordnat. Däremot fick man inte gehör för att själva utfärda förordnanden vid tillsättningar av domkyrkoorganister. Som ett direkt svar på inkomna skrivelser om oegentligheter vid examina i Lund lyfte Akademien 1886 att domkyrkoorganister inte borde ha automatisk examensrätt, utan skulle behöva ansöka om sådan hos Aka-

⁴⁷ LUB, Nils Peter och Hanna Norlinds arkiv, ”Några anteckningar om musik- och sånglärarna”, s. 15.

⁴⁸ Assar O. Assar, *En musikers minnen* (Lund: Gleerupska Universitetsbokhandeln, 1939), 63, jfr *Cecilia. Musiktidning för Folket* (6 december 1868), 44.

⁴⁹ KMA protokoll 13 mars 1868, 16 sep. 1870.

⁵⁰ Eva Öhrström, *Elfrida Andrée: Ett levnadsöde* (Stockholm, Prisma, 1999), 355.

demien själv.⁵¹ Även om den inte fick igenom samtliga sina förslag bidrog kungamaktens eget engagemang för en nationell standard inom kyrkomusikers examen att domkapitlens frihet att välja egna examinators begränsades.

I Lund skulle ett sådant kungligt stöd för formell meritering skapa upprörda känslor efter Gnosselius död 1887. Domkyrkorådet begärde då att tjänsterna som organist och universitetets kapellmästare skulle åtskiljas, då orgelspelet ansågs ha fått stå tillbaka för den tidigare innehavarens arbete med det akademiska kapellet. Rådet betonade särskilt behovet att kandidater kunde styrka sin förmåga vid orgeln. Universitets konsistorium avlog begäran om en delning av tjänsterna, men fick anledning att ångra det då Kungl. Maj:t 1888 visserligen följde deras linje i huvudfrågan, men samtidigt gav Musikaliska Akademien en form av veto vid tillsättningen. Enbart den kandidat som Akademien bedömde ha uppvisat utmärkt skicklighet i orgelspel skulle kunna komma i fråga. 13 av konsistoriets 19 ledamöter samlades kring en uppbragd kritik att kapellmästartjänsten och universitetets musikutbildning därmed ansågs ha förvandlats till ett rent bihang under organistsysslan. Beslutet medförde också en uppenbar brytpunkt, då organistrollen nu påtagligt stärktes i förhållande till tjänsten som universitetets director musices. Detta innebar samtidigt att universitetets självbestämmande kring sin egen musikverksamhet ytterligare begränsades genom nationella och musikaliska kriterier, då konsistoriet tvingades foga sig under Akademiens bedömning av kandidaternas faktiska kvalifikationer.

Tjänsten söktes och gavs slutligen till Wilhelm Heintze (1849–1895), organist i S:t Jakob i Stockholm, sedan studieåren upphöjd inom Musikaliska Akademien och av många hållen som landets främste orgelvirtuos. Möllers vitt omtalade examinationer utgjorde möjligen en av flera bottenar i beslutet att göra Akademien till remissinstans vid tillsättningen. Enligt en senare berättelse hade Heintze själv uppmärksammat flera av dess ledamöter om oegentligheter kopplade till examinationerna i Lund och deras roll i tillsättningen.⁵² Violinisten Carl Kempff (1831–1901) hade under Gnosselius sista år klivit in som en uppskattad vikarie i ledningen för akademiska kapellet. Kempff hade också ansökt hos universitet att erhålla

⁵¹ KMA protokoll 18 okt. samt 27 nov. 1886.

⁵² Assar, *En musikers minnen*, 65–67.

den ordinarie tjänsten, med dispens från kraven på kyrkomusikalisk kompetens och examen.

Redan 1885 hade musikediktören och domkyrkokantorn August Reinhold Nylander (1819–1995) förordnats som vikarierande domkyrkoorganist. Den musikintresserade domprosten Carl Olbers (1819–1892) ska då ha fordrat att Nylander även åtog sig rollen som examinerare, ett uppdrag som blev extra känsligt då samme arbetsledare ska ha varit en aktiv förespråkare för Kempff som director musices och domkyrkoorganist. Trots möjliga påtryckningar och ett par månaders flitig övning för att lära sig handskas med en orgel erhöll violinisten enbart ett godkänt betyg av Nylander. Med en sådan stiftsexamen hade Kempff varit formellt kompetent för tjänsten, om inte individer kring Musikaliska Akademien lyckats utverka att institutionen själv skulle bedöma det särskilda kravet om utmärkt skicklighet.

Möjligen satte också personer kring Akademien direkt press på Olbers och andra krafter i Lund. Det finns uppgifter om att man ska ha hotat med att ogiltigförklara samtliga de mellan 70 till 80 organistexamina som vikarien Nylander utfärdat och domprosten bestyrkt, om inte Heintze fick tjänsten.⁵³ Den informationen är svår att bekräfta i efterhand, men den slutliga tillsättningen kan i vilket fall betraktas som en seger för Musikaliska Akademiens myndighetsansvar över vad som från ett sådant perspektiv kunde betraktas som lokal favoritism.

Examina som problem och affärsidé

Den nye tjänsteinnehavaren var en utpräglad konstnärssjäl och skulle snabbt få problem att möta lundaakademikernas förväntningar om bildning hos en universitetslärare, särskilt som tillsättningen från början skapat en märkbar bitterhet inom universitetets konsistori-

⁵³ Se åter Assar, *En musikers minnen*, 65–67, jfr Öhrström, *Elfrida Andrée*, 358. En beskrivning av processen från Kempffs sida finns i Fredrik Wulff, ”Hågkomster från Lunds högre musikliv 1866–1901”, *Under Lundagårds kronor: Minnen upptecknade av gamla studenter. En minneskrans vid tvåhundraårtioårsfesten af gamla studenter* (Lund: Gleerupska Universitetsbokhandeln, 1918), 15–32, här 25. Om tillsättningen, se vidare Lundblad, ”Kapellmästare i lagerkrans eller hatt”.

um.⁵⁴ Erfarenheterna att leda orkestrar var dock goda och Heintze lyckades med smittande energi åstadkomma en tydlig vitalisering i akademiska kapellets arbete. Konstfullheten i Heintzes improviserade koralförspel väckte beundran och efter högmässorna utvecklades postludiet, då han framförde delar av sin rika repertoar. Heintze komponerade även festkantater till 1891 års invigning av Allhelgonakyrkan och dess orgel, samt genomförde en veckas konserter för att presentera instrumentet för Lundaborna.⁵⁵

Efter invigningen fanns två stora kyrkor i Lund och därmed även en ny organisttjänst. Nils Peter Norlind (1853–1927) blev den förste tjänsteinnehavaren i Allhelgonakyrkan, även om arbetet under inte mindre än 37 år skulle utföras av hustrun Hanna Hallberg-Norlind (1858–1929). Hon hade bedrivit sex terminers framgångsrika studier i Leipzig, men kunde inte upprätthålla ordinarie tjänst, då gifta kvinnor gavs den möjligheten först 1921 i samband med att de slutligen fick status som myndiga. Maken Nils Peter hade övertagit musikundervisningen vid folkskollärarseminariet i Lund 1889 och vidgade två år senare sin pedagogiska verksamhet genom att tillsammans med Hanna grunda och driva en privat musikskola. En viktig del av dess affärsidé var att förbereda elever för examen som organist eller kyrkosångare, en funktion tänkt som en vokalt inriktad musiker i församlingslivet.⁵⁶ I samband med grundandet av denna N.P. Norlinds musikskola skrev Norlind själv till Andrée i Göteborg och frågade om hon var intresserad av att överta uppdraget som examinator i Lunds stift. Heintzes krav var enligt honom alltför ”excentriska”.⁵⁷

⁵⁴ Gnosselius vän Fredrik Wulff uttryckte ett akademiskt avståndstagande i omdömet att Kempff fått lämna kapellet i händerna på ”den skicklige fugaspelaren och orgelvirtuosen, men den klumpiga och obildade kapellansföraren W. Heintze”, Lunds Universitetsbibliotek, F. A. Wulff Efterlämnade papper, 30 a, Dagböcker pag 173 12/3 1890. En målande personteckning gavs i en minnesartikel efter kapellmästarens död: ”W. Heintze var musiker till hela sin läggning, till själ och hjärta, ja, ända till överdrift. Han hade till den grad uppgått i musik, att han för sin person ansåg allt annat som bisaker; i musik levde han och andades sitt själsliv, utom den var han nästan som ett outvecklat barn.”, *Nya Lund* (16 januari 1895).

⁵⁵ Greger Andersson, ”Wilhelm Heintze 1849–1895”, Greger Andersson, red., *Spelglädje i Lundagård: 250 år med Akademiska kapellet* (Lund: Lund University Press, 1996), 156.

⁵⁶ Se kapslar om skolverksamheten i LUB, Nils Peter och Hanna Norlinds arkiv.

⁵⁷ Musik- och Teaterbiblioteket, Andrée-Stenhammar-arkivet, A255/B/B1/17, Brev från Nils Peter Norlind till Elfrida Andrée 29 november 1891.

Domkyrkoorganisten Heintze led själv av tilltagande psykisk ohälsa och ordinerades 1893 en sanatorieresa för att vila upp sig. Den mentala kraften återvanns dock aldrig och han avled i januari 1895 i sviterna efter ett slaganfall. 1893 lyckades också Norlind själv hos Musikaliska Akademien erhålla uppdraget som examinator i Lund, efter att ha stöd från det lokala domkapitlet.⁵⁸ De styrande lät sig här inte avrådas av hans uppenbara ekonomiska egenintresse i saken, då paret Norlind bedrev privat undervisning som just syftade till att ge eleverna examensbetyg. Genom händelseutvecklingen skiljdes återigen uppgiften som examinator från funktionen som domkyrkoorganist.

I slutet av århundradet skulle negativa konsekvenser av stiftsexamina lyftas fram med en förnyad intensitet, vilket föranleder en blick bortom Lund till förhållanden i Göteborgs stift. 1898 utfärdade Akademien en skrivelse om utökad kontroll av examinationer i landet, på uppmaning av organistföreningar på västkusten.⁵⁹ En drivande kraft därifrån var kyrkomusikern och musikläraren Assar O. Assar (1865–1943), från 1895 domkyrkokantor i Göteborg och från tre år senare utgivare av den egna *Musiktidningen*. Han beskrev i tidningen ett sorts kyrkomusikens proletariat av en stor mängd individer som konkurrerade om mindre tjänster med låg ersättning, beväpnade med betyg erhållna inom ett helt otillförlitligt system. Assar hade själv passat på att bättra på sina omdömen från examen i Stockholm genom att resa till Uppsala och där få högsta vitsord i organist- och kyrkosångarexamen. Ändå utmanade han med polemisk udd domkyrkoorganisternas bedömningar och avtvingade dem redogörelser för deras examensverksamhet, som han publicerade i *Musiktidningen*. Assars relation till kollegan Elfrida Andrée var påtagligt spänd, då hon inte alls uppskattade den publika turbulens som följde i spåren av avslöjanden hur domkapitlet förbigått sin kvinnliga domkyrkoorganist som examinator, med återkommande skandaler som följde.⁶⁰

⁵⁸ KMA protokoll 21 sep. 1893.

⁵⁹ KMA protokoll 25 okt. 1898, jfr tack för åtgärden från Nils Peter Norlind och kantors- och organistföreningen i Lunds stift, KMA protokoll 23 nov. 1899.

⁶⁰ Efter provnummer 1898 utkom *Musiktidningen* från 1899 med ett nummer per vecka till 1920 och därefter mer sporadiskt i ytterligare två år. Se även Assar, *En musikers minnen*, jfr Öhrström, *Elfrida Andrée*, 353–359.

Domkyrkokapellmästare efter kompromiss

Efter Heintzes död 1895 delade Kungl. Maj:t officiellt tjänsterna i Lund som organist och director musices. Därmed försvann de sista spåren i stadens musikliv av den traditionella musikdirektörsrollen, som en regional ledare för musiken inom såväl högre undervisning som kyrka. För universitetets del innebar det att en ny tjänst som universitetskapellmästare inrättades, medan domkyrkan behövde överväga hur en duktig kraft kunde lockas till en renodlad organist-tjänst. Här fanns interna spänningar mellan domkapitlet, församlingens kyrkoråd och det för Lund unika domkyrkorådet, med ansvar för kyrkobyggnaden och delar av verksamheten. Domkyrkorådets uttalade ambition var att åstadkomma en ”restaurering” av musiken, liksom själva byggnaden genomgått, för att bringa verksamheten till en nivå i paritet med dess ”höga ställning som metropolitankyrka”.⁶¹ Begreppet användes för att lyfta fram Lunds historiska försteg som ärkebiskopssäte framför Uppsala och markerade därmed en särställning mot en mellansvensk historieskrivning och nationalstatstänkande.

Domkyrkoförsamlingen såg positivt på ökade ambitioner och yrkade på att Kungl. Maj:t skulle kliva in i processen för att fastställa skärpta krav på musikalisk kompetens för uppdraget som organist i domkyrkan. Den senare aspekten innebar en vilja att höja domkyrkans organist och ge honom en ledande roll i hela stiftet, med en status klart skild från andra kollegor. Biskopsämbetet anslöt sig till en tanke om en nyinrättad domkyrkokapellmästartjänst, vars innehavare skulle tjänstgöra som organist, men dessutom etablera en domkyrkokör och en separat domkyrkoorkester till enskilda högtider. Domkapitlet bedömdes vara mest lämpad att tillsätta innehavare och då säkerställa förmågorna såväl som organist och som dirigent. Denna unika typ av tjänst speglar det lokala arvet av en organist som även varit orkesterledare och visar samtidigt på en ambition att demonstrera stiftets särart och upphöjd betydelse.⁶²

⁶¹ Riksarkivet i Lund, Lunds domkyrkas arkiv (LDA), A, Domkyrkorådets protokoll och handlingar 26 maj 1897, § 29, jfr skrivelse till Kungl. Maj:t 3 maj 1895, skrivelse till Lunds domkapitel 20 aug. 1896.

⁶² Om tjänstens tillkomst, se Edvard Rodhe, ”Lunds domkyrkas historia 1894–1945”, i Ernst Newman, red., *Lunds domkyrkas historia 1145–1915*, del II. 1536–1945 (Stockholm: Svenska kyrkans Diakonistyrelses bokförlag, 1946), 521–620, här 598–601.

Kungl. Majt:s beslut om nyordningen kom först 1901 och därmed drogs den befintliga organisttjänsten in till förmån för den nya domkyrkokapellmästartjänsten. Det dröjde ytterligare ett år innan domkapitlet fastställde kompetenskrav och tjänstevillkor inför utlysning. Domkyrkorådet hade i en förlaga insisterat på examen utfärdad vid Musikaliska Akademien i Stockholm som grundvillkor. Detta ändrade domkapitlet till en vagare passus om ”betyg utfärdade av högre in- eller utländsk musikundervisningsanstalt”.⁶³ 11 kandidater anmälde sitt intresse, däribland två domkyrkoorganister från andra stiftsstäder. Den ende sökande som saknade examen från Musikaliska Akademien var Preben Nodermann (1867–1930), tidigare uppskattad student i Lund och slutligen fil lic. i estetik. Nodermann kunde bifoga egna kompositioner och ett översvallande rekommendationsbrev efter studier hos den danske tonsättaren Otto Malling (1848–1915).

Då en tidigare ambition att slå igenom internationellt som operationsättare visat sig osäker hade Nodermann i Lund vänt sig till Nils Peter Norlind för att ta lektioner och avlägga stiftsexamina, först som organist 1895 och 1898 som kyrkosångare. Trots ett förnyat försök att via en andra examen höja betyget lyckades Nodermann inte höja sig över ett BA i orgelspel. Vid tillsättningen i Lund var han därmed klart minst meriterad som organist.⁶⁴ Biskop Gottfrid Billing (1841–1925) och domprosten Pehr Eklund (1846–1911) förordade trots detta Nodermann med hänvisning till allmän humanistisk bildning, vilket de ansåg ha värde för den nya befattningen.⁶⁵ Då fem av kandidaterna överklagade valet förklarade Musikaliska Akademien i sin remiss den valde kandidaten obehörig, genom avsaknad av betyg från någon högre musikutbildning.⁶⁶ Nodermann publicerade öppna brev i *Sydsvenska dagbladet*, där han gick till öppen strid med ”juridiskt hårklyveri” från Akademien och hävdade att hans faktiska förmåga inte hade tagits i beaktande. Nodermann försökte även underminera auktoriteten i utlåtandet genom argumentet att

⁶³ LDA, A 21 sep. 1901, § 16, bilagan ”Lunds Domkapitels stadga angående behörighet till domkyrkokapellmästartjänsten”.

⁶⁴ Om Nodermann och tillsättningen, se Nils Otto Bengtsson, *Preben Nodermann – Legend i Lund* (Lund: Gamla Lund, Förening för bevarande av stadens minnen, årsskrift 70, 1988), samt Lundblad, ”Kapellmästare i lagerkrans eller hatt”.

⁶⁵ Riksarkivet i Lund, Domkapitlets i Lund arkiv, A1, protokoll 11 juni.

⁶⁶ KMA:s arkiv, A1a, protokoll Läroverksstyrelsen 14 januari 1903, § 4; Sammankomster 29 januari 1903, § 11.

Doktor Preben Nodermann vid domkyrkans orgel 1926. Den omstridde förste domkyrkokapellmästaren Nodermann upptagen av orgelspel, den av hans många sysslor för vilken han aldrig lyckades vinna bred respekt. Foto: Per Bagge. Lunds Universitetsbiblioteks bildsamlingar.

Akademien enbart utbildade ”konsertspelare”. Som kontrast hävdades att förmågan till gudstjänstspel enbart kunde styrkas genom personliga intyg. Akademien hade enligt Nodermann inte heller beaktat tjänstens unika utformning.⁶⁷

Kungl. Maj:t stadfäste till slut domkapitlets utnämning och gav därmed lundastiftet en sorts seger över huvudstaden och krav på formell musikalisk meritering. Däremot gavs den nye kapellmästaren inte rättigheter att utfärda examina, så till vida han inte i Stockholm själv avlade en lyckad examen som organist och kyrkosångare.⁶⁸ Det var knappast troligt att Nodermann efter sin polemik och med sitt svaga orgelspel skulle krypa till korset och med utnämningen färdig utsätta sig för en sådan prövning. Han begav sig istället till Berlin

⁶⁷ Karl Ivar Natanael Widéen, ”Domkyrkokapellmästarebefattningen vid Lunds domkyrka”, *Sydsvenska dagbladet* (6 mars 1903); Preben Nodermann, ”Till kgl. Musikaliska akademien: öppet brev” *Sydsvenska dagbladet* (11 mars 1903).

⁶⁸ KMA protokoll 28 maj 1903, § 6.

för att skaffa sig betyg om sin förmåga vid det välrenommerade privata konservatoriet Klindworth–Scharwenka i Berlin. Någon driven organist blev han dock inte ens av ett tyskt intyg och hans bristfälliga eller obefintliga pedalspel skulle bli väl omtalat.⁶⁹

Domkapitlet hade inför processen hävdade att deras handläggning borgade för en kompetent musiker, men det egna valet att premiera bildning och bredd – samt möjligen lokala personliga kontakter – innebar till slut att den egna tjänstestadgans föreskrifter om goda vitsord i orgel rundades. Utnämningen skapade också konflikt med Musikaliska Akademien och gjorde att Norlind fick fortsätta med sin lukrativa verksamhet som utfärdare av stiftsexamina. Nodermann vann aldrig brett förtroende inom kyrkomusikerkåren, men arbetade enträget med körlivet, ordnade egna operauppsättningar i hemmet och disputerade 1911 på en hymnologisk avhandling. En samtidigt utgiven koralbok skapade livlig debatt, som i Norlinds fall övergick i personliga angrepp mot Nodermanns person och den tidigare tillsättningsprocessen.⁷⁰ Beskrivningar av hur biskop Billings omdöme tillåtits övertrumfa Musikaliska Akademiens hängde uppenbarligen samman med Nodermanns misslyckade försök att återigen införliva examensrättigheterna med domkyrkoorganisttjänsten.⁷¹ Invalet i Musikaliska Akademien år 1921 gav en form av personlig upprättelse för domkyrkokapellmästaren gentemot huvudstaden.

Avslutning: Examina som framsteg och bekymmer

Kapitlet har givit en överblick över en omfattande och mångfacetterad utveckling, med ett mycket rikt källmaterial i olika arkiv. Inledningsvis skildrades hur Musikaliska Akademien vid 1800-talets början medvetet fokuserade sin verksamhet mot kyrko- och skolmusik, som en del av en strategi att sprida musikalisk bildning i hela landet.

⁶⁹ Jfr Bengtsson, *Preben Nodermann*, 56–57.

⁷⁰ Preben Nodermann, *Studier i svensk hymnologi: (I anslutning till den af Nodermann och Wulff utgifna Koralboken af 1911)* (Diss. Lund: Sydsvenska bok- och musikförlaget, 1911), Preben Nodermann & Fredrik Wulff, *Ny svensk koralbok på Häffners grund* (Lund: Sydsvenska Bok- och Musikförlaget, 1911).

⁷¹ I striden av artiklar från dagspress och ur *Musiktidningen*, se Nils Peter Norlind, ”Ämnad till kyrkomusiker”, *Musiktidningen: Fackorgan för svenska musici*, årgång 14, nr 3 (1912), 9–11, jfr KMA protokoll 22 februari 1906.

Musikdirektörsexamen spelade en betydande roll i denna strävan, då musikpedagogen och -ledaren vid universitet och gymnasier ofta var en ledargestalt för musiklivet i hela sin region. Denna typ av musiker kom under århundradet att få en viktig roll även inom examinationsväsendet, efter att detta hade vuxit sig för omfattande för att administreras från Akademiens styrelse i Stockholm. Från införandet av stiftsexamen år 1834 kom stiftsstädernas musikdirektörer ofta att kombinera organisttjänster med musikundervisning i skola och lärarseminarium, samt fungera som examinators för andra organister, kantorer och kyrkosångare.

Akademiens framgång i att etablera examina som standard vid tjänstetillsättningar av musiker för kyrka och skola skapade ett system som var för stort för att hålla samman i en översiktbar organisation. Efter att stiftens domkapitel hade övertagit ansvaret för examinationer skapades en situation utan tydlig jämlikhet eller kontroll, till stor del driven av det meritvärde som betygen gav på en arbetsmarknad med små resurser och stor konkurrens. Snarare än att fungera som ett nationellt system skapades en tudelning, där ambitiösa musiker sökte sig till utbildning i Stockholm, medan studenter med mindre resurser sökte sig till stiftsstäderna. I dessa skapades en professionell samhörighet som avgränsades mot andra stift och många lokala tillsättningar av tjänster premierade också denna regionala tillhörighet framför specifikt musikaliska krav.

Under senare delen av 1800-talet kämpade Musikaliska Akademien för att stärka kontrollen och det meritokratiska värdet av utbildning och rättvist utfärdade betyg. I flera steg återtogs också delar av det ansvar som tidigare lagts på de regionala kyrkliga myndigheterna. Exemplet Lund visar med stor tydlighet hur spänningar kunde uppstå mellan regional identitet och huvudstadens perspektiv. Förutom en betydande geografisk distans präglades musiklivet i Lund av flera betydande musiker med utbildning och kulturella erfarenheter från kontinenten. De hade med andra ord inte skolats inom det nationalstatliga system som Musikaliska Akademien hade etablerat och hade i flera fall inte heller erhållit svenska examina. När framställningen avbryts är ännu frågan om regionernas roll i examensväsendet olöst. Först 1930 infördes ett graderingssystem där Akademiens konservatorium gavs rätt att utdela en högre organist- och kantorexamen, skild från vissa stiftsstäders lägre variant. På det sättet klargjordes en nivåskillnad som funnits tidigare, men som inte

kodifierats och därmed skapat betydande spänningar under 1800-talet. Studiet av regionernas plats i professionaliseringsprocesser är ett område som kan fortsätta att lyfta perspektiv av avgörande konkret betydelse för det svenska musiklivet, men som lätt faller ut i periferin då historien tecknas med huvudstaden som självklar utgångspunkt.

Källor och litteratur

Källor

Arkivmaterial

Lunds Universitetsbibliotek

Nils Peter och Hanna Norlinds arkiv.

Fredrik Wulffs efterlämnade papper.

Stockholm, Musik- och Teaterbiblioteket

Kungliga Musikaliska Akademiens arkiv, A1a, Akademiens protokoll.

Andrée-Stenhammar-arkivet.

Riksarkivet i Lund

Domkapitlets i Lund arkiv.

Lunds domkyrkas arkiv.

Tryckta källor

Assar, Assar O. (1939). *En musikers minnen*. Lund: Gleerupska Universitetsbokhandeln.

Cecilia: Musiktidning för Folket.

Ekdahl, Magnus (1836). *Samling af Kongl. Förordningar, som innefatta klockares och organisters pligter och rättigheter; jemte några nödiga påminnelser*. Christianstad: Cedergréen.

”Eric Dahlman”. *Ny tidning för musik* 2 (1854), 83.

Hall, Bror Rudolf (1922). *Sveriges allmänna läroverksstadgar 1561–1905, IV–VI: 1693, 1724 och 1807 års skolordningar*. Årsböcker i svensk undervisningshistoria 2 (1924), 3:7, Lund: Föreningen för svensk undervisningshistoria/Gleerups.

Hall, Bror Rudolf (1924). *Sveriges allmänna läroverksstadgar 1561–1905, VIII–IX: 1856 och 1859 års stadgar för elementarläroverken*.

- Årsböcker i svensk undervisningshistoria, Lund: Föreningen för svensk undervisningshistoria/Gleerups.
- Moberg, Carl-Allan (1933). "Frågor i organistexamen i musikkonservatoriet, 1826", *Svensk tidskrift för musikkonservatoriet* 15, 174–178.
- Musiktidningen: Fackorgan för svenska musici.*
- Nodermann, Preben (1911). *Studier i svensk hymnologi: (I anslutning till den af Nodermann och Wulff utgifna Koralboken af 1911)*. Lund: Sydsvenska bok- och musikförlaget.
- Nodermann, Preben & Wulff, Fredrik (1911). *Ny svensk koralbok på Häffnersk grund*. Lund: Sydsvenska bok- och musikförlaget.
- Norlind, Nils Peter (1912). "Ämnad till kyrkomusiker", *Musiktidningen: Fackorgan för svenska musici* 14: 3, 9–11.
- Nya Lund.*
- Rosén, Johan Magnus (1877). *Några minnesblad*. Stockholm: F. & G. Beijer.
- Rolfhamre, Sune (1970). "En klockares examensresa 1839", *En hälsning till församlingarna i ärkestiftet*. Uppsala: Uppsala ärkestift, 147–151.
- Schubert, Friedrich Wilhelm von (1823). *Resa genom Sverige, Norrige, Lappland, Finnland och Ingermanland, åren 1817, 1818 och 1820, vol. 1, Första bandet, Resa genom södra och östra Sverige*. Gustaf Adolf Wulff, övers., Stockholm: Scheutz.
- Sydsvenska dagbladet.*
- Upsala domcapitels circulairer 1814*, vol. 4.
- Walén, Stig (1937). "Kungl. Musikaliska akademins första musiklärarexamen", *Svensk tidskrift för musikkonservatoriet* 20, 171–174.
- Wulff, Fredrik (1888). *Wilhelm Theodor Gnosselius. Minnesbild den 11 november 1887*. Lund: F. Berlings.
- Wulff, Fredrik (1918). "Hågkomster från Lunds högre musikliv 1866–1901", *Under Lundagårds kronor: Minnen upptecknade av gamla studenter. En minneskrans vid tvåhundra- och femtioårsfesten af gamla studenter*. Lund: Gleerupska Universitetsbokhandeln, 15–32.

Litteratur

- Ahlbeck, Bengt (1994). *Musikutbildning och examination vid Kungl. Musikaliska akademien under "Pehr Frigel-epoken", 1796–1842 [lic.]*. Härnösand: Mitthögskolan, Institutionen för kultur och humaniora.

- Andersson, Greger (1996). "Wilhelm Heintze 1849–1895", i *Spelglädje i Lundagård: 250 år med Akademiska kapellet*. red. Greger Andersson. Lund: Lund University Press, 156.
- Bengtsson, Nils Otto (1988). *Preben Nodermann – Legend i Lund*. Förening för bevarande av stadens minnen, årsskrift 70, Lund: Gamla Lund.
- Blomqvist, Göran (1996). "Den musikaliska familjen Wenster", i *Spelglädje i Lundagård: 250 år med Akademiska kapellet*. red. Greger Andersson, Lund: Lund University Press, 137–149.
- Carlsson, Anders (1996). "*Handel och Bacchus eller Händel och Bach?*": *Det borgerliga musiklivet och dess orkesterbildningar i köpmannastaden Göteborg under andra hälften av 1800-talet*. Diss. Göteborg: Tre Böcker.
- Dillmar, Anders (2001). "*Dödsbügget mot vår nationella tonkonst*": *Hæffnertidens koralreform i historisk, etnohymnologisk och musikteologisk belysning*. Diss. Lund: Lunds universitet.
- Edenstrand, Åke (1992). "Civila och militära musiker", i *Musiken i Sverige III: Den nationella identiteten*. red. Leif Jonsson & Martin Tegen. Stockholm: Fischer, 155–174.
- Enlund, Sven J (1993). *Svenska kyrkan och folkskoleseminarierna 1842–1969: Med särskild hänsyn till seminarierna i Uppsala, Härnösand och Göteborg*. Diss. Årsböcker i svensk undervisningshistoria, årgång 73, volym 173, Uppsala: Föreningen för svensk undervisningshistoria.
- Ernby, Patrik (1996). "Konsertlivet i Lund på Gnosselius tid: Ett studium av konsertrepertoar i Lund 1857–1887". Uppsats 60-poäng i musikvetenskap, Lund: Lunds universitet.
- Gammon, Vic (1981). "'Babylonian Performances': The Rise and Suppression of Popular Church Music, 1660–1870", in *Popular Culture and Class Conflict 1590–1914: Explorations in the History of Labour and Leisure*. red. Eileen Yeo & Stephen Yeo. Brighton: The Harvester Press, 62–88.
- Kallstenius, Gottfrid (1923). "Musiklivet vid allmänna läroverket i Västerås före 1850", i *Camenae arosienses: Festskrift vid det svenska gymnasiet trehundraårsjubileum*. Västerås: Högre allmänna läroverket i Västerås, 183–208.
- Larsson, Gunnar (1971). "Pehr Frigels tankar år 1796 om Musikaliska Akademien och dess 'offentliga informationsinrättning'", i *Svenska musikperspektiv: Minnesskrift vid Kungl. Musikaliska aka-*

- demiens 200-årsjubileum 1971*. red. Gustaf Hilleström. Stockholm: Nordiska musikförlaget, 42–59.
- Lundberg, Mattias (2021). "Kungl. Musikaliska Akademien. Vägval och verksamhet under 250 år", i *250. Kungl. Musikaliska Akademien 1771–2021*. red. Pia Bygdéus, Torbjörn Eriksson & Erik Wallrup, [Möklinta]: Gidlunds, 17–109.
- Lundblad, Jonas (2025). "Kapellmästare i lagerkrans eller hatt. Bildning och konstnärskap hos lundensiska domkyrkoorganister sedan 1800-talets början", i *Lunds domkyrka. Katedralen i bruk*. red. Stephan Borgehammar Sveriges kyrkor 244. Göteborg & Stockholm: Makadam [under utgivning].
- Morales, Otto & Norlind, Tobias (1921). *Kungl. Musikaliska Akademien 1771–1921: Minnesskrift*. Stockholm: Lagerström.
- Qvist, Gunnar (1960). *Kvinnofrågan i Sverige 1809–1846: Studier rörande kvinnans näringsfrihet inom de borgerliga yrkena*. Diss. Göteborg: Elander.
- Rodhe, Edvard (1946). "Lunds domkyrkas historia 1894–1945" i *Lunds domkyrkas historia 1145–1915*, del II. 1536–1945. red. Ernst Newman. Stockholm: Svenska kyrkans diakonistyrelses bokförlag, 521–620.
- Willén, Anne Reese (2014). *I huvudstaden, musiklivets härd: Den strukturella omvandlingen av Stockholms offentliga konstmusikliv ca 1840–1890*. Diss. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Öhrström, Eva (1993). "Sociala könsstrukturer i den högre musikutbildningen", *Svensk tidskrift för musikforskning* 75:2, 55–82.
- Öhrström, Eva (1999). *Elfrida Andrée: Ett levnadsöde*. Stockholm: Prisma.